İslam Dini İslam Medeniyetinin Gerilemesinin Sebebi Değildir

Yayınlama Tarihi: 25.08.2026

İslam ülkelerinin ve diğer az gelişmiş ülkelerin geri kalmışlıklarını tek yanlı bir nedensellikle açıklamak hakikatin tamamını yansıtmayacaktır. Geri kalmışlık hem içsel ve hem de dışsal faktörlerin birlikte ürettiği bir olgu olarak ele alınmalıdır. Meseleyi tamamıyla emperyalist sömürü ile açıklamak yeterli olmadığı gibi, tamamıyla Müslüman toplumların yozlaşması ve basiretsizliği temelinde açıklamak da yeterli ve doğru bir yaklaşım değildir. Hakikat ikisinin arasında bir yerde hem içsel ve hem dışsal nedenler arasındadır.

On sekizinci yüzyılın sonlarında İslam toplumları zayıflamış Batı uygarlığı ise yükselmiştir. Bilim ve teknik açıdan gelişen batı toplumu, on dokuzuncu yüzyılda tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş yaptı. İslam uygarlığında belirli bir dönemden sonra beliren gerileme İslami inanç ve değerlerden değil, öncelikle, “uluslar arası güç ilişkileri” ve “sömürgecilik” gibi dışsal faktörlerden kaynaklandığını söyleyebiliriz. İslam medeniyetinin gerileme sürecine girmeden önce, Batı’nın henüz ilerlemeye başladığı on üçüncü yüzyılda İslam dünyasında bilim ve üretkenlik doruk noktasını geçmişti. Avrupa’nın Ortaçağ karanlığını yaşadığı süreçte, Müslümanlar oldukça yüksek bir uygarlık düzeyine sahiptiler.

Bu nedenle, İslam dininin gelişmeyi engellediği iddiası gerçek değildir. İslami değerler sistemiyle herhangi bir değer sistemi karşılaştırıldığında, İslami değerlerin gelişmeyi daha destekleyici olduğu bile söylenebilir. Ne var ki, on altıncı yüzyılın ortalarında Viyana önlerine kadar genişleyebilen İslam dünyası, birçok iç ve dış unsurla birlikte gerileme sürecine girmiştir. Buna mukabil Batı, başta İslam dünyası olmak üzere dünyanın diğer coğrafyalarına üstünlük kurmaya başlamıştır. On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, Türkiye ve İran'ın dışında, İslam coğrafyasının önemli bir kısmı ya Batı'nın ya da Rusların sömürgesi haline gelmiştir. (Abdurrahman Kurt, İslam ve Geri Kalmışlık Sorunu)

Geri kalmışlık ve geri bıraktırılmışlık aynı sorunun iki yüzünü göstermektedir. Bu sorunun ortaya çıkmasında hem içsel hem de dışsal sebepler rol oynamaktadır. Bu nedenle Batı ile ilişkiler diyalektik bir ilişki içinde ele alınmalıdır.

Geri kalmışlık ya da geri bıraktırılmışlık çok sebepli izahlar gerektiren kompleks bir olgudur. Bunun basite indirgenmesi, kolaycı ve slogancı bir düşünce tarzının ürünüdür. Bu düşüncelere itibar etmemek gerekir. Bilhassa din, sadece etkileyen bir faktör olarak değil, etkilenen bir faktör olarak da tartışmalarda dikkate alınmalıdır.

Müslüman dünyanın sorunlarına teşhis koyma ve çözüm getirme sürecinde sadece yerli ve yabancı kaynaklardaki teorik tartışmalar değil, yaşadığımız iki yüzyıla yakın deneyimler de dikkate alınmalıdır. Bilhassa yerli düşünürlerin görüş ve düşünceleri, en az yabancı düşünür ve teorisyenlerinki kadar dikkate alınmalıdır.

İslam ülkeleri uzun süre kafirler ve zalimler tarafından sürekli baskı altında tutulmuş ve onun gelişip inkişaf etmesine fırsat verilmemiştir. Geçmiş tarihimizde bizler, İslam'ı temsile çalışırken, korkunç bir düşman cephe vardı ki, hiçbir zaman ellerini yakamızdan çekmediler. Haçlı seferleriyle hiç durmadan gelip bize saldırdılar. Biz üç dört asır sürekli bunları göğüsledik. Sonra Devleti Âliye ile uğraşmaya başladılar; hatta onun içine sızıp bu koca milleti paramparça ederek birbirine düşürdüler. Yer yer içimize ırkçılık fikirleri atarak, Türk'ü Kürt'e, Kürt'ü Boşnak'a, Boşnak'ı Arnavut'a vurdurdu ve herkesi birbirinin düşmanı haline getirdiler. Bugün de bu olumsuzluklar hala devam etmektedir. Bu hususları da geri kalışımızın sebepleri arasında zikredebiliriz.

Aydın sınıfımızın gafleti de, geri kalışımızın önemli sebeplerinden biridir. Buna "münevver körlüğü" de denebilir. Bir dönem, ülkemizde ilim, teknik ve teknoloji açısından aydınlanma düşüncesiyle dışarıya bir hayli insan gönderildi. Ancak gidenlerin çoğu gittikleri yerlerde batılı düşünürlerin kasıtlı propagandalarına kanarak İslam dinine karşı cephe almış ve İslam dinine karşı olan fikirlerini değiştirmiştir. Böylece karakter dejenerasyonuna uğramışlardır. Bunların toplumumuz insanlarına olumsuz etkileri hiç te küçümsenecek seviyede değildir.

İslam Dini Gerilemenin Sebebi midir?

Bir zamanlar sıkça gündeme taşınan ve bugün de nükseden bir hastalık var: Dinin, gelişmemize mani olduğunu sanmak ve Hristiyan ülkelerden geri oluşumuzun sebebini İslam dininde aramak.

İslâm dini ilk zuhur ettiği dönemde, Müslümanlar bir süre müşriklerin baskılarına, zulümlerine maruz kalmışlar, daha sonra devlet haline gelmiş ve uzun bir süre sürekli ilerlemişlerdir. Asr-ı saadetin bir iman, ahlak, fazilet, adalet ve huzur asrı olması bunun delilidir. Daha sonra Endülüs Emevî devletinin Avrupa'ya ilimde önder olması, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarının hem ilimde hem de sanattaki gelişmeleri bu tür iddialarla örtülecek ve yok sayılacak cinsten değildir. Çünkü bütün bu gelişmeler İslam dininin emriyle yapılmıştır.

Geri kalışımızın sebebi olarak İslam'ı gösterenlerin aşağıdaki hususlarda delillerini ortaya koymaları gerekir. Aksi halde iddialarının geçersiz ve kasıtlı birer saptırma olduğu kanaatine varılacaktır:

1) Kur'an'ın hangi hükümleri ve Resulullah'ın hangi hadisleri gelişmeye manidir?

2) İslam dininin yalanı, zulmü, içkiyi, kumarı, zinayı, stokçuluğu, faizi, gıybeti, ırkçılığı kısacası her türlü kötülüğü yasaklaması, gelişmeye nasıl engel olmaktadır?

3) Bu iddiayı ortaya atanların, dünün çalışkan, cevval, hamiyetli, dürüst, vatansever insanını, bugünün hak hukuk tanımaz, soygunculuğu hüner sayan, şehvet düşkünü, her şeyi nefsine feda eden, egoist insanı haline getiren eğitim düzeninin İslam'dan kaynaklandığını da ispat etmeleri gerekir. Bu durum batıdan alınan eğitim sistemi etkisiyledir. Batı insanları maddiyata düşkün ve seküler olarak eğitilmişlerdir. Bunun sonunda batı insanı sadece dünyanın maddiyatının peşine düşmüş ve onu elde etmeği amaçlamış ve çabalamıştır. Ancak bu gelişme

onların ruhlarını karartmıştır. Böylece dünyaya niçin geldiklerini unutmuşlardır. Faiz sistemiyle insanlar sömürülmüş ve böylece büyük sermayeler biriktirilmiştir. Bunun sonucunda insanlar arasında büyük savaşlar ortaya çıkmış ve halen de bu durum devam etmektedir.

İslam bilim tarihi üzerine önemli eserler yayınlamış olan Prof. Dr. Fuat Sezgin de Gazali'den sonra İslam dünyasında ilmin durakladığı tezine karşı çıkmış, 16'ıncı yüzyıla kadar İslam bilginleri ve icatlarından örnekleri ortaya koymuştu.

Prof. Sezgin'e göre İslam dünyasının ilimde geri kalmasının sebebi, İslam ya da İslam düşüncesi değil, siyasetti. Moğol ve Haçlı istilaları, İslam medeniyetinin birikimlerinin yok olmasına neden olmuştu. Buna rağmen yine de 16'ıncı yüzyıla kadar ilmi çalışmalar devam etmişti. Ancak 16'ınci yüzyılda ne olmuştu da duraklama devri başlamıştı?

Fuat Sezgin'e göre kırılma İstanbul'da yaşanmıştı. 1577'de Takiyyüddin'in Üçüncü Murat'ın izniyle bugünkü Tophanede kurduğu ve devrinin dünyada en ileri ilim merkezlerinden biri olan rasathanesi, üç yıl sonra "muhaliflerinin kıskançlıkları ve cahillikleri sebebiyle" tahrip edilmişti. Yani esas sebep "dini yobazlık" değildi, siyasi çekişmelerdi.

Prof. Dr. Hüseyin Gazi Topdemir, bu konu ile ilgili olarak İslam Ansiklopedisinde şunları yazmaktadır:

"Ancak bir yandan siyasal bağlantıları, bir yandan yakın dostluklar kurduğu devlet adamlarının arasındaki çekişmeler onu ve rasathâneyi hedef alan bir yıpratma kampanyasının başlatılmasına yol açtı. Siyasî çekişmelere dinî bir zemin hazırlamakta gecikmeyen Şeyhülislâm Kadızâde Ahmed Şemseddin Efendi'nin, "Rasathâneler bulundukları ülkeleri felâkete sürükler" şeklindeki fetvası yüzünden Osmanlı Devleti tarihindeki tek gözlemevi olan ve Türk bilim tarihinde büyük önem taşıyan İstanbul Rasathânesi, 4 Zilhicce 987 (22 Ocak 1580) tarihli bir hatt-ı hümâyunla içindeki aletlerle birlikte tahrip edildi. Bu olaydan derin üzüntü duyarak köşesine çekilen Takıyyüddin İstanbul'da vefat etti."

Bugünden geçmişe baktığımızda bu dar görüşlülüklerin, despotik yönetimlerin ve siyasi çekişmelerin nelere mal olduğunu görüyoruz. İbn Rüşd'e, İmam-ı Azam'a, Ahmed bin Hanbel'e zamanın muktedirleri tarafından edilen zulümler de hep aynı nedenleydi. Fuat Sezgin'i İstanbul Üniversitesinden atan zihniyette aynıydı.

Said Halim Paşa bu konuyu “Buhranlarımız” adlı kitabında şöyle ele almaktadır:

“Müslüman milletler İslâm’a girmekle taze bir hayat buldular, o zamana kadar görmedikleri yüksek bir medeniyete eriştiler. İslâm ile insanlığa daha çok adâlet, eşitlik ve bilgi bahşettiler. Batı medeniyetinin de gelişmesine yardım eden yüksek bir medeniyet kurduktan sonra zamanla gerileyerek neredeyse İslâm’dan önceki hayatlarına döndüler… Her Müslüman milletin gerileme sebebi farklı olmakla birlikte bu durum aynı zamanlara denk geldiğinden, insanlar Müslümanları İslâm’ın gerilettiğini zannetmişlerdir.

Müslümanların gerilemesinin diğer bir sebebi de, İslâm âlemi ile Batılı Hıristiyan milletler arasında ortaya çıkan şiddetli ve sönmez bir düşmanlıktır. İşte o düşmanlıktan doğan sonu gelmez savaşlar, Müslüman milletlerin ilerleme ve gelişmesine gözle görülür derecede mâni olmuştur. Ayrıca bu karşılıklı nefret, Müslüman milletleri, başka dünyalarda süratle gelişmekte olan medeniyeti tanıyıp ondan faydalanmaktan alıkoymuştur.

Bugün yükselen milletlerin kaydettiği gelişmelerin son noktası, İslâm’ın getirdiği ahlâkî, içtimâî ve siyasî esaslar olacaktır. Dolayısıyla Müslümanların tekâmülü, İslâm düstur ve esasları dışında başka bir şeyle mümkün olamaz. Bu hüküm, fizik kanunları kadar kesin ve sağlamdır.”

Said Halim Paşa, Müslüman memleketlerdeki aydınların dinlerinden uzaklaşarak halkla çatıştıklarını, dolayısıyla bütün bilgi, mantık ve düşüncelerine rağmen mühim hiçbir yenilik getiremeden sadece mevcudu yıkmakla yetindiklerini ifade eder. Ona göre her şeyden önce halk ile aydın tabaka arasında bulunması zaruri olan “gaye birliği”ni tesis etmek gerekmektedir.

“Tek kurtuluşun İslâmiyet’te bulunduğunda asla şüphe edilemez” diyen Said Halim Paşa’ya göre, her Müslüman, iyi bir Müslüman, hatta kabilse Müslümanların en olgunu olmayı hedeflemelidir. Çünkü Müslümanların en iyisi, insanların en iyisi demek olduğundan bu, insanların düşünebileceği hedeflerin en yücesidir.

Millet olarak da diğer Müslüman milletlerle tam bir dayanışma içinde yaşamak, onların hürriyet ve geleneklerine saygı göstermek, gelişip yükselmelerine yardımda bulunmak, yabancıların hükmü altına girmiş veya böyle bir tehlike içinde olanları kurtarmak gerekir. Zira İslâm birliği; sayısız kuvvetlerin, unsurların

ve amillerin tam bir bütün ve ahenk içinde bulunduğu kâinattaki birliğin bir benzeridir. Bütün azamet ve hakikati bu hâlinden ileri gelir.

Bunlara ilâveten, tekrar yükselmek için düşmanların hilelerini kavrayıp oyunlarını bozmak, halkı şuurlandırmak, şahsî menfaat ve nefsanî arzulardan kurtularak daha ulvî gayelere yönelmek, idarî mevkilere dürüst, çalışkan ve ehil insanlar getirmek, bütün fertlerin eğitimine ehemmiyet verip araştırma ve geliştirmeye daha fazla bütçe ayırmak, insanlara zamanın kıymetini ve onu en iyi şekilde kullanmayı öğretmek, faydasız şeyleri terk edip daha faydalı şeylerle meşgul olmak gerekmektedir. (Murat Kaya, Ebedi Yol Haritası)

Doğunun batı medeniyeti karşısında geri kalması meselesi iki asrı geçen bir süredir İslam dünyası içinde tartışılan bir konudur. Hakikat payı olmakla beraber daha çok batının zorlamasıyla vücut bulan bu genel kabulleniş, Müslüman düşünürlerin çoğunu, gerilemenin sebeplerini araştırmaya mecbur bırakmış, sürekli olarak savunmacı bir psikolojiyle karşı tezlerini ifade etmelerine neden olmuştur. Bir zamanlar süper güç olarak kabul edilen Osmanlı Devletini de içine alarak yapılan, "doğunun batı karşısındaki gerileyişine" dair açıklamaların zamanla belli kalıplar halinde günümüze kadar geldiği biliniyor. Bu kalıplardan sıyrılamayıp kendi medeniyetini sürekli olarak savunmak durumunda kalmanın bir süre sonra Müslüman toplumlarda bir şahsiyet sorununa neden olabileceğini savunan aydınların ne kadar haklı olduklarını zaman gösterecektir.

"Batı karşısında geri kalışımızın sebebi İslam'da değil Müslümanlarda", "Doğuda yaşanan kaosun sorumlusu bizden başkası değil", "Müslümanlığı tam yaşamayışımızın cezasını çekiyoruz" gibi meseleyi açıklamaya yönelik ifadelerin acaba ne kadarı yerli bir duruş sergiliyor? Unutmayalım ki 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı coğrafyasında, yukarıda sözü geçen tespitlerin hiçbirinin ulema cephesinde bir karşılığı yoktu. Sadece batı karşısında teknik konulardaki yetersizliğimize vurgu yapılıyordu. Batılı tarihçilerin, oryantalistlerin, misyoner ve arkeologların (ki Ortadoğu'ya gelen arkeologların neredeyse hepsi casus gibi çalışan, kendilerine verilen propaganda dâhil her türlü görevleri ifa eden kimselerdi) bu topraklardaki bilinçli faaliyetleri, duruşumuzu belirlemede önemli bir paya sahip. Eğer Avrupa merkezli bir tarih anlayışı ile rotamızı çizmekte ısrarcıysak bu duruş bir süre daha böyle devam edecek gibi görünüyor.

Prof. Mümtaz Turhan (1908-1969), memleketimizin modernleşebilmesi ya da batıyı yakalaması için şunları teklif ediyor:

“İlmi bilgiler ve ilim zihniyetiyle mücehhez elemanlardan teşekkül etmiş, rasyonel hareket eden, tesirli bir idare sistemi, memleketin hakiki ihtiyaçlarına uygun, kalkınma için zaruri ilim ve teknik adamlarını yetiştirebilen bir maarif teşkilatı, birinci sınıf ilim, teknik adamlarından, bunların yardımcılarından, sevk ve idareye memur müdürlerden ve müteşebbis iş adamlarından teşekkül etmiş bir kadro, memleketin problemlerini görüp halledebilen hakiki ilim ve araştırma müesseseleri, enstitüleri kurmak, dışarda bol miktarda ilim ve teknik adamları yetiştirmek, yetişenleri memlekete celp etmek ve burada tutmak, kalkınma, modernleşme bakımından faydalanmaya yönelmiş bir yatırımdan daha karlı daha iktisadi bir yatırım olamayacağını unutmamak, cemiyetin diğer müesseselerini bunlarla iş birliği edebilecek bir şekilde ıslah etmek ve mevzuatı bu gayelere göre ayarlamak.”

Ancak hocamız düşüncelerinde ve tavsiyelerinde son derecede haklı olmakla beraber bunların gerçekleşmesinin kolay olmayacağı aşikardır. Çünkü batının kurduğu sömürü düzeni buna müsaade etmez. Çünkü bu eylemler emperyalizmin amacına aykırıdır. İslam ülkelerinde son iki asırdır bütün dizginler batı emperyalizmine kaptırılmıştır. Yani Siyonist amaçlar her yanı sarmıştır. Bu ülkelerin yönetiminde masonlar daima söz sahibi olmuşlardır. Bunlardan kurtulmak iyi niyetli ifadelerle mümkün değildir. Nitekim de olmamaktadır. Bu emperyalist planları farkında olmayanlar hiçbir zaman doğru çözüm üretemezler.

Prof. Zeki Velidi Togan (1890-1970) bu konuyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Batıda, Asya ülkelerinin geriliği ile ilgili ortaya atılan fikirleri üç noktada toplanabilir. Birinci olarak Batı Hristiyan dünyası, geri kalmanın en önemli sebebi olarak İslamiyet’i görüyor. İkinci nokta, onlara göre şark topluluklarının ırki olarak gelişmemiş olmaları geri kalmanın bir başka sebebi. Üçüncü husus ise şark milletinin yapıcı ve geliştirici olmaktan çok tahrip edici bir yapıya sahip olması.”

Bu iddiaların hepsinin akıl dışı olduğunu tek tek ispat etmeye çalışan Togan, İslam coğrafyasının batı karşısında gerilemesini büyük oranda iktisadi sebeplere bağlamakta. Akdeniz’den Bağdat, Tebriz, Rey, Nişabur, Maveraünnehir yolu ile Pekin’e ulaşan yol üzerinde büyük bir servet yığılıyor, medeniyet inkişaf ediyordu. Bu yollar Türklerin elinde idi. Lakin coğrafi keşifler Asya’nın kaderini olumsuz yönde değiştirmişti. Hocaya göre bu tarihten sonra dünyanın yeni düzenini doğu değil batı belirleyecektir.

Günümüze kadar ulaşan gelişme sorunlarının çok yönlü sebepleri vardır. Öncelikle İslam toplumlarının geri kalmışlığının kompleks bir konu olduğunu söyleyebiliriz. Kimi yazarlar bu nedenler üzerinde durmaya gerek olmadığı kanısındadır. Onlara göre geçmişin görkemli dönemlerinin ele alınması ve nasıl ortaya çıktığının incelenmesi daha önemlidir. Onlara göre entelektüel çöküşü tartışmanın önemi yoktur. Ancak bu gerekli ama yeterli olmayan bir bakış açısıdır. Çünkü, İslam medeniyetinin içine girmiş olduğu gerileme sürecinin etkileri devam etmektedir. Bu süreçte rol oynayan faktörlerin tespit edilmesi gereklidir ki güncel çözüm önerileri tartışılabilsin. Aksi taktirde geçmişin görkemli dönemlerini yad etmeye yönelik dar kapsamlı entelektüel çalışmaların katkısı sınırlı olacaktır. Bu nedenle, sosyal ve ekonomik gerilemenin ardındaki nedenleri izah etmeye çalışmak, bugün de devam eden sıkıntılara yönelik çözüm arayışlarına bir katkı sağlayabilir.

Bu bağlamda şu tespiti yapabiliriz: Günümüzde İslami öğretiler ile İslam toplumlarının uygulamaları arasında önemli bir kopukluk vardır. H. Askari "İslam'da Ekonomik Gelişim" (2014) adlı makalesinde bu kopuklukla ilgili olarak şu çarpıcı tespiti yapmaktadır: "Bir ülke seçimle işbaşına gelmemiş, baskıcı, adaletsiz ve yozlaşmış yöneticiler tarafından yönetiliyorsa, kanun karşısında adaletsizlik, insan gelişimine yönelik fırsat eşitsizliği, (din özgürlüğü dahil) seçme özgürlüğünün olmaması, savurganlık ve yoksulluğun bir arada bulunması ve her şeyden önemlisi de her alanda adaletsizliğin hüküm sürmesi gibi özellikler mevcutsa, bu söz konusu ülkenin bir İslam ülkesi olmadığının açık bir kanıtıdır. İslam dünyasının son birkaç yüzyıldır ekonomik ve sosyal olarak çöküş/gerileme nedenlerinin ele alınması, yanlışları doğru bir şeklide ortaya koyabildiği ölçüde bir toparlanma için zemin hazırlaması mümkün olabilir."

İslam medeniyeti ticari bir uygarlık olarak doğup gelişmiş ve bunun yarattığı yapı ve kültürel çeşitlilik, dinin mesajı ile örtüşmüştür. İslam'da hem teorik düzeyde mündemiç olan hem de medeniyetin gelişme döneminde hayata geçmiş olan bireysel özgürlükler günümüzde piyasa ekonomisi olarak ifade ettiğimiz yapıyı ve onun yarattığı çok kültürlü toplumsal ortamı meydana getirmiş ve bütün bunlar sonuçta uluslararası ticareti geliştirmiştir. Özellikle Doğu ve Batı ekseninde gelişen uluslararası ticaret, ona bağlı olarak diğer kültürel ve kurumsal yapıların da gelişmesi ve çeşitlenmesi sürecini beslemiştir. (B. Koehler, İslam'ın Erken Döneminde Kapitalizmin Doğuşu, 2016)

Ancak 13. yüzyıl sonlarına doğru başlayan gerileme dönemlerinde de bunun tam tersi bir sosyal yapı meydana gelmiştir. Uygarlık ne zaman kendi içinde çatışan, bölünen, enerjisini tüketen, tekelcilikle içine kapanan, otoriter ve kaderci bir piyasa zihin yapısına dönüştüyse yıkım gecikmemiştir.

Oysa Allah Teâlâ Kur'an'da bazı ayetlerde insanların bu gibi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini açıklamıştır:

"*İsteyen inansın, isteyen inkâr etsin*" (İsra, 17/107)

"*Siz kendinizi düzeltmeye bakın. Siz doğru yolda oldukça sapmış olan size zarar veremez."* (Maide, 5/105).

Bu iki ayet günümüzde liberalizmin temelini oluşturmaktadır. (S. Akdemir, Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar, 2017)

İslam'ın doğasında piyasa ekonomisine aykırılık yoktur. Serbest piyasa ekonomisinin temel şartları, İslam'ın temel öğretilerine de uygundur. Bunlar, özel mülkiyet, seçme ve girişimcilik özgürlüğü, rekabet, serbest ticaret ve sınırlı hükumettir. (M. Acar, ve B. Akin, Islam and Free Market Economy: Friend or Foe?,2013)

Çok kültürcü toplum yapısı, içinde topluluk esasına dayanan çeşitliliği, farklı kültürel grupların tanınma ve saygı görmesini ve pozitif olarak desteklenmesini ima eden bir kavramdır. İngiliz siyaset bilimci A. Heywood'a göre çok kültürcülük inançların, değerlerin ve hayat tarzlarının, birey ve grupların kendi öz değerleri ile ilgili duygularının oluşmasındaki önemini içermektedir. 1990'larla yaygın olarak kullanılmaya başlanan bu kavram için Heywood 16. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı toplumunu örnek göstermektedir. (A. Heywood, Siyasi İdeolojiler, 2016)

Ancak İslam tarihi çok kültürcülüğün uygulanmasına dair daha eski önemli örnekleri barındırmaktadır. Örneğin dünyadaki ilk yazılı anayasa olan Hz. Muhammed'in Medine sözleşmesinde/anayasasında, Medine şehir devletinde yaşayan tüm kabileler ismen zikredilmiş ve karşılıklı haklar, din ve vicdan özgürlüğü ile can ve mal güvenliği teminat altına alınmıştır. Bütün etnik ve dini farklılıklar tanınarak anlaşmaya dahil olan herkesin bir ümmet olduğu ifade edilmiştir. (C. Avcı, Medine Vesikası, TDV İslam Ansiklopedisi)

Bunun yanında İslam dininin mesajı ve amacının evrenselliği düşünüldüğünde farklı dillerin ve etnisitelerin içinde var olan bir inancın da çok kültürlüğü içinde

barındırdığı yadsınamaz bir gerçektir. Erken dönem devlet yönetiminde farklı dinlerden olan kişilere kamusal istihdam sağlanması da yine İslam toplumunun başlangıçta açık fikirli, çok kültürlü bir yapısına işaret etmektedir. (Ö. Kanbir ve M. Dikkaya, (2021). Islamic Development Index. Sosyoekonomi, 2021)

Bu sebepler bugün de geçerliliğini korumaktadır. Günümüzdeki fotoğrafa baktığımızda Suriye, Irak, Afganistan, Libya gibi İslam ülkelerine dair manzaranın, daha çok yıkım sürecinin içsel dinamiklerinden oluşmakta olduğu görülmektedir. Ekonomik ve kültürel bağlamda, çok kültürlü ve hoşgörülü medeniyet yapısının, içe kapanarak, sistematik olmasa da bir çeşit "engizisyon" benzeri süreç başlattığı dönemler medeniyetin çöküş sürecini hızlandırmıştır. İslam tarihinde düşünce suçlusu olarak adlandırılan pek çok insan, zındık, mürted, mülhid ya da kafir olarak kategorize edilmiş ve öldürülmüştür. Bunlara Ahi Evren, Feridüddin Attar, Fahreddin er-Razi, İbn Rüşd el-Hafid gibi isimler örnek verilebilir. (M. Azimli, Müslümanların Engizisyonu, 2019)

Bugün de Müslüman toplumlar arasındaki mezhepsel, etnik ve ideolojik çatışma alanları devam etmektedir. Bu çatışmalar büyük çapta batılı emperyalistlerin kışkırtmalarıyla ortaya çıkmaktadır. Bu faktörler Müslüman toplumların ve devletlerin Batı karşısındaki yenilgisini, ekonomik ve sosyal sıkıntılarını meydana gelmesine neden olmuştur. Bu dışsal sorunları yaratan yapı bugün de farklı ölçeklerde ve nitelikte devam etmektedir. Bağdat'ı sembolik olarak ele almak bile bu görüşümüze netlik kazandırmaktadır. 1258 yılında Bağdat'ın Moğollar tarafından işgali ile 2003 yılında ABD tarafından işgal edilmesi arasında ontolojik bir bağlantı kurulabilir. İslam coğrafyası sürekli istilacıların atlarının toynakları ya da tank paletlerinin ağırlığı altında ezilmiştir. (Ö. Kanbir ve M. Dikkaya, İslam Dünyasının Geri Kalma Nedenleri Üzerine Bir Analiz, 2022)

İslam karşıtı ve düşmanı olan bazı batılı düşünürler, İslam dinine ve Müslümanlara hakaret ederek haksız eleştirilerde bulunmaktadırlar. Bunlar arasında Ernest Renan'ı ve Max Weber'i özellikle ele alabiliriz.

● Fransız oryantalist Ernest Renan (1823-1892) Sorbon'daki bir konuşmasında İslam dini hakkında aşağıdaki görüşleri ileri sürmektedir:

1) İslam dini mahiyeti icabı ilmin gelişmesine manidir.

2) Arap kavmi tabiatı icabı metafizik ilimleri de felsefeyi de sevmez.

Renan şöyle diyor: “Büyük Albert Rocher, Bacon, Spinoza Latince yazdılar. Ama bunlar bizim için Latin değildirler. Arap dili ile yazan bütün İslamları da Arap saymak doğru değildir. Semavi dinlerin hepsi müspet ilme düşmandır. İnsan zihni tabiat üstü unsurlardan tecvit edilmelidir. bunun içinde zora lüzum yok. Hristiyan ve İslam aydınları din bahsinde anlayışlı bir kayıtsızlık göstersinler. Yani din zararsız hale gelsin yeter. Bu Hristiyan ülkelerde gerçekleşti. Müslüman Ülkelerde de gerçekleşirse memnun oluruz. Ben bütün Müslümanlar cahildirler cahil kalacaklardır demedim. İslamiyet’in idaresi altında bulunan ülkelerde 5-6 asırdan beri ilmi yok ettiğini söyledim. Müslümanlar Müslümanlığa dayanarak kalkınamazlar. Müslümanlığın zayıflaması sayesinde kalkınabilirler. İslamiyet’in ilk kurbanı Müslümanlardır. Müslümanı dininden kurtarmak ona yapılabilecek en büyük iyilik. Akıl için yol birdir. Hür düşünceli insanlar elbet ki birleşeceklerdir. Kurtuluş Müslümanların yeni baştan terbiye edilmesindedir. Ama bu terbiyenin ciddi olması yani akla dayanması lazım. İslam'ın dini şefleri bu gayeye hizmet ederlerse kendilerine minnettar olunur. İslam ülkelerindeki Rönesans, İslamiyet’ten kurtularak gerçekleşecektir. Hristiyan ülkelerde olduğu gibi.”

Namık Kemal, Renan’ın bu konuşmasına meşhur “Müdafaaname”sinde şöyle cevap vermektedir:

“Engizisyonun kötülüklerini tenkit ede ede her fenalığı dine bağlayan ve her dini aynı meziyette vehmeden bir Münkir, üstelik ele aldığı konuyu da hiç bilmemektedir. Nasıl olur denecek bir şark dilleri mütehassısı bir Akademi azası İslamiyet’i nasıl olur da bilmez. Avrupa şarkı bilmez. Bu cehaletin sebebi şu Avrupa'da İslamiyet’le uğraşanlar ya Hristiyanlardır ya değillerdir. Hristiyanların fikr-i aslîleri, bu tetkikatın selâmetle icrasına manidir. Biz araştırmalarımızda bîtaraf olabiliriz. Bizce Hristiyanlık mensuh bir dindir. Halbuki İslamiyet Hristiyanlara göre ilahi değildir. Onun için her kitapta yalan, yanlış ararlar. İnanmayanlarsa bütün dinlere efkâr-ı beşerin en ağır zincir-i esareti, terakkiyat-ı marifetin en kuvvetli sekte-i hâili nazarıyla bakarlar. Dinin ilâhi mahiyeti yoksa, üzerinde neden durulsun? Renan’ın risalesini görmeden bu kadar az lâkırdıya, bu kadar çok hata sızabileceğini sanmazdım.”

Namık Kemal'in Müdafaanamesin her satırı Renan’ın cehli ile istihza doludur.

Salip ve Hilâl'in kavgası devam ediyor. Renan'nın müttefikleri içimizde yaşamaktadır. Namık Kemal'i hatırlayan yok. Kemal'in yazısında konuşan herhangi bir fert değil, tarihin kendisi. İftiraya uğrayan bir medeniyet. (Ahmed Davutoğlu, Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri, 1997)

● Alman sosyolog Max Weber (1864-1920) "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" adlı kitabında kapitalizmin sadece ekonomik değil Kalvinist Protestanlığı, çalışkanlık ve tasarruf değerleriyle geliştiğini savunur. Kapitalizmin doğuşu tezini diğer dünya dinleriyle karşılaştırarak incelemiştir. İslam dini özelindeki analizlerinde, İslam'ın yapısal özellikleri nedeniyle modern kapitalist gelişmeye uygun olmadığını ileri sürmüştür.

İslam toplumlarında serbest piyasanın, bağımsız şehirlerin ve rasyonel hukukun yeterince gelişmediğini, bunun yerine devlet güdümündeki patrimonyal (babadan kalan veya ata mirası) bir bürokrasinin varlığını ve dini hukukun ticareti sınırladığını savunmuştur.

Ona göre İslam savaşçı ve ganimet odaklı bir karaktere sahip olduğunu ve bu yapının imparatorluk yayılmasına yöneldiğini ileri sürmüştür. Oysa Avrupa ülkelerinde endüstriyel gelişmenin ortaya çıkmasında kuvvetli bir "burjuvazi sınıfın" diğer bir ifade ile müteşebbis bir sınıfın/ruhun teşekkül etmesinin etkili olduğunu belirtilmektedir.

Max Weber'in bu görüşleri ülkemizin bilim adamları ve batının bazı bilim adamları tarafından eleştirilmiştir.

Prof. Orhan Tütengil, "Az Gelişmenin Sebepleri", 1962, adlı yazısında Müslümanlık ve gelişme konusunda şunları ifade etmiştir:

"Az gelişme ile Müslümanlık arasındaki münasebet nedir? Başlangıçtan XI. Yüzyıla kadar Müslüman ülkelerdeki ilerlemeyi İktisadî ve İçtimaî durumla izah edebiliriz. Bundan sonra gelişmenin yavaşlaması hattâ durmasındaki kabahati yalnız dine yüklemek doğru olmaz. Zira, tarihî gerçekler, İktisadî ve İçtimaî şartlar Müslümanlığın değişik biçimlerde yorumlanmasına sebep olmuştur. İktisadî yönden gelişmiş bir çevrede Müslümanlık ilerlemeye yardım eden bir biçimde yorumlanırken fakir ülke ve zamanlarda Müslümanlık, yanlış ve gelişmeyi engelleyici bir yorum bulmuştur. Bunun bir sonucu olarak da, engelleyici bir yoruma kavuştuğu ülkelerde ve zamanlarda cemiyetlerin ilerlemesine çeşitli yollardan engel teşkil eden bir din halini almıştır. Sözün kısası, Müslüman

ülkelerin geri kalışı dine tesir etmiştir, yoksa bizatihi din bu ülkelerin geri kalışında âmil olmamıştır"

Görüldüğü gibi çok sayıda sosyal bilimci gelişmemişlik sorunsalının temelinde İslam faktörünü görmekten çok yanlış din anlayışlarının etkili olabileceği hususuna dikkat çekmişlerdir. Tütengil ise, İslam dininin toplumların geri kalmasında etkili olmaktan öte ülkelerin geri kalmasının din üzerinde olumsuz bir şekilde etkili olduğunu ileri sürmüştür.

Fransız tarihçi ve sosyolog Maxime Rodinson (1915-2004), İslam dünyasında rasyonel bir iktisadın ve modern bir kapitalist sistemin gelişmeyişinin nedeninin, ne İslam'ın vazettiği değerler ile ne de İslam dünyasındaki içsel gelişmelerle ilgili olduğu kanaatindedir. Ona göre, geri kalmışlık dışsaldır ve bu nedenle dışsal faktörlerle açıklanmalıdır. İslam, ona göre ticari aktivitelere olumlu yaklaşmaktadır. Yasaklanan ticari etkinlikler ise dürüst ve güvenilir bulunmayanlardır. Ancak Kuranı, bir ekonomi kitabı olarak görmemek gerektiğini belirtir. İslam dini, kapitalizme karşı olumlu ve olumsuz bir yargı içermez. İslam kaderciliği de onaylamaz. İslam bireylerden dünya hayatına ilişkin eylemde bulunmasını salık verir. Hadislerde de ticaretten övgüyle bahsedildiği ve ticari aktiviteleri teşvik ettiği belirtilmektedir.

Rodinson, İslam toplumunda Müslümanların ticaret ve üretimi rasyonel temelde yaptıklarını ileri sürer. Ona göre İslam dünyasında batı dünyasına benzer bir ekonomik gelişmişliğin/modern kapitalizmin ortaya çıkmamasının temel nedeni, İslam toplumunda var olan tüccar ve finansman sermayesinin "endüstriyel sermayeye" dönüşememesidir. Ona göre bu sermaye biçiminin gelişememesinin temel nedeni, Moğol istilasının ekonomik ve siyasal alanda yarattığı sonuçlar ve Avrupa'nın emperyalist tutumudur. Bir anlamda ona göre gelişmemişlik sorunu bir dışsal sorundur.

İslam toplumlarında "ticaret yapan kapitalist bir tüccar sınıfın" varlığına rağmen batıdakine benzer bir ekonomik gelişmişliğin ortaya çıkmadığını, bunun nedeninin devletin ekonomik alanda yaptığı müdahalelerin etkisi olduğunu ileri sürülmektedir. Bunun asıl sebebi İslam'ın diğer ülkelerin sömürülmesine müsaade etmemesidir.

Prof. A. Kurt, "İslam ve Geri Kalmışlık Sorunu", 2008, adlı yazısında şöyle diyor:

“Rodinson’a göre Müslümanların yoksul olmalarının nedeni sahip oldukları dinleri nedeniyle değildir. Çünkü O, İslam’ın hiçbir zaman tembelliği öğütlemediğini ve bu nedenle geri kalmışlığın temelinde siyasal engeller ve Avrupa emperyalizminin olduğunu ileri sürer.”

Batılı bazı düşünürler İslam dinine karşı ve düşman olduklarından, Müslümanların geri kalmalarının nedenini İslam dinine bağlamışlar ve böylece İslam dinini kötüleme ve itibarsızlaştırma gayretine girişmişlerdir. Bu görüşlere bazı yerli düşünürler de katılmışlardır. Ancak bugün artık kesin olarak hem batılı hem de yerli düşünürler tarafından İslam dininin gerilemeye sebep olmadığı ispat edilmiştir. Bu durum batılı emperyalistleri ürkütmektedir. Çünkü İslam dininin tekrar dünyaya hakim olma ihtimali vardır. Bunu engellemek için emperyalizm ve ona bağlı olarak Siyonizm ellerinden gelen bütün zulmü uygulamaktadır. Fakat korkunun ecele faydası olmayacaktır. Emperyalist Siyonistler bu mücadele sonunda yenilecekler ve yok olacaklardır. Zafer İslam’ındır. İslam dini sayesinde insanlar tekrar bir süre huzur ve refah içinde yaşayacaktır.

“Allah, içinizden, iman edip de salih ameller işleyenlere, kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaadde bulunmuştur. Onlar bana kulluk eder ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Artık bundan sonra kimler inkâr ederse, işte onlar fasıkların ta kendileridir.” (Nur, 24/55)

“Hoşunuza gidecek bir şey daha var: Allah’ın yardımı ve yakın bir fethi! Haydi müminleri müjdele.” (Saff, 61/13)

İslam Dini ve Ekonomi

Toplumsal zihniyeti belirleyen en önemli unsurlardan biri de dindir. O nedenle dinin ekonomik davranış üzerinde belirleyici bir etkisi vardır. Din, insanın manevi altyapısı ve zihniyet dünyasında yer alan ve davranışlarına etki eden en önemli kurumlardan biridir. Tarihsel kanıtlar dinin, ekonomik gelişmenin yapısını derinden etkilediğini göstermektedir. İktisadi gelişme sürecinde insan unsuru ve onun zihniyet dünyası gelişmenin seyrini belirleyen bir temel oluşturur. Bugün, kimi ülkelerin yaşadığı geri kalmışlığın nedeni, gerçekte ne tabii kaynaklar ne de

sermaye kıtlığıdır. Bunlar bir seviyeye kadar giderilebilir ve temin edilebilir. Ancak kalifiye eleman ve yönetici arzındaki yetersizlik kritik önemdedir. Yani, iktisadi gelişme meselesinde kilit faktör insandır. O nedenle davranışı ve zihniyeti ile insan artık inkâr edilemez biçimde iktisadi gelişme çalışmalarında "sahnenin önünde ve ortasındadır" (S. Ülgener, "Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler", 2006)

Ülgener, Weber'in İslam hakkındaki görüşlerini de eleştirmiştir. Weber, İslam dininin, Protestanlığın Batı'da üstlendiği işlevi üstlenmekten uzak olduğunu, gelişmeyi tetikleyici faktörlere sahip olmadığını kaydederken, Ülgener, Weber'in yanıldığını ifade etmiştir. İslam dini ticari bir ortamda doğmuş ve yayılmıştır. Ona göre, geri kalmışlığın sebepleri vardır ancak İslam geri kalmışlık için bir temel neden değildir. Ülgener'e göre Osmanlı İslam toplumunun geri kalmışlığının sebepleri İslam inancının temeli ile ilgili değildir. İslam çalışmaya, akla, ticarete, pazara önem veren bir iktisadi anlayışa sahiptir. Fakat geri kalmışlık bu iktisadi özden sapan bir anlayıştan beslenmiştir. (M. Acar ve H. Bilir, "Gerçek Bir Alim, Mümtaz Bir Şahsiyet: Sabri Fehmi Ülgener, 2014)

Ancak batı kapitalizminin gelişmesi büyük çapta fakir ve güçsüz ülkeleri sömürmeleri, tabii kaynaklarını ele geçirilmeleri ve ucuz insan gücü elde etmeleri ile sağlanmıştır. Böyle bir anlayışın Osmanlı toplumu gibi Müslüman toplumlarda onay görmesi mümkün değildi. Çünkü İslam dini sömürmeyi haram kılmıştır.

Müslüman toplumların bugünkü ekonomik geri kalışı, bazı düşünürler tarafından İslam'daki kader inancının sonucu olarak düşünmektedir. Bu düşünce yanlıştır. Çünkü İslam'daki kader anlayışı, insanların çalışmasına ve çaba göstermesine mani değildir.

Bu konudaki İslam inancını şöyle açıklayabiliriz. Allah Teâlâ iki ayrı kanunlar yapısı oluşturmuştur. Bunlardan birisi insanın iradî fiillerini nizam altına alan Kur'an hükümleridir. Diğeri ise kâinatın ve içindeki eşyanın nizamını sağlayan kanunlardır. Birincisi bildiğimiz şeriattır. İkincisine de şeriat-ı tekvini deniliyor. Tabiat kanunları bu ikinci şeriattandır.

Kur'an hükümlerine itaat ve isyan edenlerin mükafat ve cezalarını ekseriyetle ahirette görecekleri, tekvini şeriata uyanların yahut uymayanların ise büyük çoğunlukla karşılıklarını bu dünyada görecekleri ifade edilir. Buna göre tekvini şeriata uymayan bir mümin cezasını başarısızlık, sefalet, perişanlık olarak bu

dünyada çeker. Bu kanunlara uyan bir gayri müslim ise İlâhî iradeye bilmeyerek de olsa uygun hareket etmesinin mükafatını bu dünyada görür.

Ancak bazen bütün şartları yerine getirdiğiniz halde mağlup düşebilirsiniz. Burada İlâhî takdirin gizli bir rahmet ve hikmet cihetini aramak zorundayız. Bu husus konunun kader ve İlâhî irade yönüne aittir. Bu durumda batılın kısa süreli de olsa bazen hakka galip gelmesi mümkündür.,

Bu duruma kader sırrıyla bakmak icab eder. Zira galip gelme nöbetinin, insanlar arasında tedavül etmesi, bu dünyada cari olan ilâhî bir kaidedir.

"Eğer siz (Uhud'da) bir yara aldıysanız, şüphesiz o topluluk da (Müşrikler de Bedir'de) benzeri bir yara almıştı. İşte (iyi veya kötü) günleri insanlar arasında (böyle) döndürür dururuz. (Bazen bir topluma iyi ya da kötü günler gösteririz, bazen öbürüne.) Allah, sizden iman edenleri ayırt etmek, sizden şahitler edinmek için böyle yapar. Allah, zalimleri sevmez." (Ali İmran, 3/140)

Günümüzde galip gelme nöbetinin ehl-i küfürde olması ve küresel güçlerin dünyayı adeta modern bir cahiliye devrine döndürmüş olması, asla onların haklılığını göstermez. İnşaallah, nöbet tekrar ehl-i İslâm'a gelecektir. Bunun işaretleri de vardır.

Ancak bu durum Müslümanların mücadele etmelerine bir engel değildir. Her şartta Müslümanlar, doğru olanı yapmak ve İslam'ın emir ve yasaklarını uyarak mücadele etmek zorundadır. Bu nedenle İslam'ın kaderci anlayışını yanlış yorumlanması doğru değildir.

Bu durumun bazı batılı düşünürler tarafından özellikle vurgulanması aslında bu kişilerin İslam karşıtlığı ve düşmanlığından kaynaklanmaktadır. Batılılar asırlarca İslamı saptırmak ve itibarsızlaştırmak için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Bu çabaların amacı Müslümanların tekrar güçlenip başlarına dikilmelerini önlemek içindir.

Geri kalmışlığın İslam dini ile ilişkisi olmadığını savunan bazı bilim insanları dikkatleri dinin dışındaki içsel faktörlere çekmektedirler. Örneğin Ülgener, İslam toplumları ve Türk toplumunun ekonomik gelişmemişliğini, içsel faktörlerden olan İslam dini ile değil, toplumun zihniyet kalıplarıyla açıklamıştır. Bir anlamda O, İslam toplumlarının tarihsel gelişimini etkileyen farklı din yorumlarının ortaya çıkmasında etkili olan sosyo-ekonomik ve kültürel değerlerin önemini

vurgulamıştır. Ülgener İslam'ı, ticaret aktivitesini teşvik eden veya ticareti özendiren bir din olarak tanımlamaktadır. Ülgener'e göre Weber'in iddia ettiği gibi İslam dini, feodal bir yapı önermemektedir. İslam dini, şehirliler tarafından benimsenmiş şehirli bir din niteliği taşımaktadır. Bundan ayrı olarak Ülgener'e göre Peygamberimizin (sav) Medine'de de uygulamaya çalıştığı ekonomik modelin; ticaret ve alışveriş üzerinde tüm sınırlamaları ve müdahaleleri yasaklayan serbest pazar ekonomisi niteliğini taşımaktadır. Bu nedenle Ülgener'e göre İslam'ın öngördüğü ekonomik model, serbest piyasa ekonomisidir. Bu çerçevede Ülgener İslam dininin; çöl, bedevi ve savaşçı içerikte sunulmasını ve tanımlanmasını doğru bulmamaktadır. (D. Anzavur, "Ülgener ve Geri Kalmışlık Sorunsalı", 2002)

Ülgener, İslam toplumlarının geri kalmasında etkili olduğunu düşündüğü "bir lokma bir hırka" şeklinde özetlenebilecek yaklaşımın sonraki dönemlerde gelişen dinin yanlış bir yorumu olduğunun altını özellikle çizmektedir. Ülgener, İslam dininde ve İslam tecrübesinin ilk dönemlerinde; çok çalışma ve disiplinli çalışma, dünya malı için çalışma ve servet biriktirme gibi ekonomik gelişmeyi teşvik eden unsurların oldukça fazla olduğu kanaatindedir. Bir anlamda Weberyen açıklama biçiminde olduğu gibi Protestanlığın batıda gelişimine katkıda bulunduğu ekonomik gelişmenin bir benzerinin, İslam dininin de kendi bünyesinde barındırdığı ve bu nedenle İslam dininin ekonomik gelişmeye yol açacak potansiyeli taşıdığı belirtilmektedir.

Buraya kadarki tartışmalardan yola çıkarak genel bir değerlendirme yapılırsa, İslam ülkelerinin ve diğer az gelişmiş ülkelerin geri kalmışlıklarını tek yanlı bir nedensellikle açıklamak sosyal gerçekliğin bütününü yansıtmayacağı görülmektedir. Geri kalmışlık hem içsel ve hem de dışsal faktörlerin birlikte ürettiği bir olgu olarak görülmelidir. Meseleyi tamamıyla emperyalist sömürü ve yayılma ile açıklamak yeterli olmadığı gibi, tamamıyla Müslüman toplumların yozlaşması ve basiretsizliği temelinde açıklamak da yeterli ve doğru bir yaklaşım değildir. Gerçeklik ikisinin arasında bir yerde hem içsel ve hem dışsal nedenler arasındadır.

Ancak özellikle son üç yüz yılda bu öz güvenin yara alması ile artık dış dünyaya karşı iki ayrı tutum gelişmiştir. İlki yeniliğe, felsefi düşünceye, dışa açılmaya ve yer yer bilimsel bilgiye karşı kuşkucu bir tutuculuk halidir. İkincisi ise kendi medeniyet değerlerini gerilemenin sebebi sayarak radikal bir Batılılaşma (modernleşme)

yoludur. Bu durum da bireylerin (seküler ya da inançlı) dünyası ile modern (laik) devletin ontolojisi arasındaki sınırları adeta ortadan kaldırmaktadır. İslami bir değer olan “vasat” prensibi ile bakıldığında, her iki yaklaşımın da birer uç nokta olduğu aşikardır. Ne bireysel ve toplumsal tutuculuk ne de kimliksiz bir modernleşme Müslümanların içinde bulundukları gelişme sorunlarına kalıcı ve uzun vadeli bir çözüm olarak görünmektedir.

Bu nedenle Müslümanların burada ortaya çıkan sonuçları dikkate alarak, gelecek günlerdeki çalışmalarını yönlendirmeleri önemlidir. Bu yönlendirmelerde İslam dininin emir ve yasakları dikkate alınmalı Peygamberimizin (sav) yolundan taviz verilmemelidir. Çünkü gerçek başarı İslam’dadır.

Mehmet Halil Oryan

Yorum ve Eleştirileriniz için: mailto:oryanmh@gmail.com

Ana Sayfa Yorumlar